

Dr hab. Barbara Obtułowicz prof. nadzw. UP
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Instytut Neofilologii

Uniwersytet Wrocławski Dziekanat Wydziału Filologicznego (6)		
Wpłynęło do WF	25-11-2020	Ważności
Wpł. do jedn. org.	Data	Symbol
Znak sprawy		

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Olchówki pt.

Imaginario del fútbol en la cinematografía franquista y salazarista. Estudio de la narración filmica (Obraz futbolu w kinematografii frankizmu i salazarizmu. Studium narracji filmowej)

/praca napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Piotra Sawickiego, Wrocław 2020, ss. 332/

Pracę Pani Anny Olchówki przeczytałam z dużym zainteresowaniem i zaciekawieniem. Tym większym, że futbol i kino nie leżą w kręgu bliskich mi dziedzin. Strona po stronie odsłaniał się przede mną fenomen dziesiątej i jedenastej muzy wraz z ich bogactwem: emocji, ruchu, rywalizacji, wiedzy o świecie i ludziach. Autorka uświadamia czytelnikowi to, co nie zawsze wydaje się oczywiste: że film to dziedzina sztuki a zarazem zwierciadło, w którym odbija się świat realny z całą swą różnorodnością i złożonością. Inaczej niż literatura nie posługuje się słowem pisanym, lecz mówionym i siłą obrazu. Jednocześnie Doktorantka porusza zagadnienie wartości poznawczej filmu, przytaczając opinie takich autorytetów, jak Marc Ferro, Michele Lagny, Robert A. Rosenstone, Pierre Sorlin i in. Pisze również o problemach, na jakie napotykać badacze tematów związanych z kulturą popularną, często oskarżani o banalność, nieprofesjonalizm i amatorstwo.

Tematem prezentowanej dysertacji jest wizerunek futbolu w kinematografii hiszpańskiej i portugalskiej w dobie dyktatur gen. Francisco Franco i António de Oliveira Salazara. Tytuł w pełni koresponduje z treścią rozprawy, która przyjmuje formę studium narracji filmowej.

Futbol to niewątpliwie wdzięczny obiekt dla kamery filmowej, ale również dla słowa pisanego. W ostatnim czasie obserwuję wzrost zainteresowania piłką nożną wśród dyplomantek i magistrantek moich seminariów. W ubiegłych latach najchętniej wybierały one tematy związane ze śmiercią, zabójstwami, narkotykami, z rzadka ze sztuką, zwłaszcza z malarstwem (Goya, Picasso, Dali, Frida Kahlo, Diego Rivera). Natomiast w tym roku, obok feminizmu, zdecydowanie dominowała piłka nożna, często w połączeniu z aspektem tożsamości narodowej, zwłaszcza Katalończyków. Futbol zaczyna pasjonować kobiety, czego

potwierdzeniem jest także omawiana praca. Badacze, zgłębiający tajniki tej dziedziny sportu, śledzą jej powiązania ze światem polityki, biznesu, kultury popularnej, dostrzegają wpływ futbolu na kształtowanie nastrojów społecznych i tożsamościowych, będących wyznacznikiem poczucia więzi narodowych i regionalnych.

Zanim przejdę do charakterystyki merytorycznej i formalnej dysertacji pragnę podkreślić fakt przeprowadzenia przez Doktorantkę rozległej i bardzo sumiennej kwerendy archiwalno-bibliotecznej, głównie w Hiszpanii i w Portugalii. Była ona możliwa m.in. dzięki uczestnictwu pani Anny Olchówki w stypendiach organizowanych i finansowanych przez Instytut Camõesa. W oczywisty sposób rzutuje to na jakość pracy, nadając jej cechy rzetelności, a także nowatorstwa, ponieważ część zgromadzonego materiału, zwłaszcza dokumenty audiowizualne, są trudno dostępne i jak dotąd, nie były przedmiotem rozważań naukowych. W efekcie otrzymujemy dzieło erudycyjne, z wieloma zaletami dobrej narracji. Poza bowiem niewątpliwą wartością naukową prezentowany tekst ma zalety interesującej lektury, tak ze względu na atrakcyjną tematykę, sugestywny sposób przekazywanej treści, jak i wysoki poziom znajomości języka Cervantesa.

Starannie dobrane źródła i opracowania pozwalają Autorce na swobodne poruszanie się w kolejnych zagadnieniach. Moją uwagę jako historyka przyciągnęła wykonana modelowo charakterystyka materiałów audiowizualnych (rozdział czwarty). Doktorantka ma świadomość, że do ich prawidłowego odczytania konieczna jest m.in. biegła orientacja w epoce historycznej i jej realiach oraz w panujących wówczas stereotypach.

Rozprawę rozpoczynają obszernie podziękowania skierowane do osób, które towarzyszyły Doktorantce w trudnej a zarazem fascynującej drodze odkrywania powiązań pomiędzy kinem, futbolem a dyktatorskimi reżimami w krajach Półwyspu Pirenejskiego. To dowód wdzięczności dla tych, których oddanie, zyczliwość i kompetencja miały niebagatelny wpływ na kształt powstałej pracy.

We Wstępie mgr Anna Olchówka pisze o związku kina z futbolem, mocno akcentując, że wykraczają one poza sferę rozrywki. Stanowią m.in. narzędzie propagandy politycznej, odzwierciedlają bieżące problemy społeczne, odgrywają niebagatelną rolę w budowaniu ducha narodu. Ich znaczenie, zwłaszcza w reżimach autorytarnych, jest niebagatelne. Zabrakło tu natomiast wielu elementów, które zwyczajowo umieszczane są na początku pracy. Czytelnik biorąc do ręki tekst pragnie wiedzieć, jaki cel postawił sobie autor, co chce wyjaśnić, na jakie pytania odpowiedzieć. Dalej, interesuje go stan badań nad omawianym zagadnieniem w literaturze przedmiotu, charakterystyka wykorzystanych źródeł i opracowań. Tymczasem Doktorantka pisze o tym dopiero w środku rozprawy! Wskazanym byłoby

również uzasadnienie wyboru tematu. Oddając się lekturze tak interesującego tekstu chcielibyśmy się dowiedzieć, co skłoniło Autorkę do zmierzenia się właśnie z tą problematyką.

Praca ma układ problemowy. Dzieli się na dziewięć rozdziałów: od teoretycznych i w większości opisowych (od pierwszego do trzeciego), poprzez metodologiczny (czwarty), do analitycznych (od piątego do dziewiątego). Te ostatnie stanowią najcenniejszy i najbardziej twórczy fragment rozprawy. W części pierwszej Autorka wprowadza nas w tematykę, skupiając się na omówieniu totalitaryzmów i autorytaryzmów europejskich minionego stulecia. Następnie szuka paralelizmów pomiędzy reżimami dyktatorskimi na Półwyspie Pirenejskim, z uwzględnieniem sylwetek gen. Franco i Salazara, sytuacji ekonomicznej, społecznej, kulturowej obydwu krajów iberyjskich i należy przyznać, że czyni to z dużą wprawą. Można mieć tu pewne zastrzeżenia do strony warsztatowej. Zwłaszcza w podrozdziale pierwszym odczuwamy niedosyt, a miejscami brak przypisów literaturowych. Nie wiadomo, skąd pochodzą podawane informacje. Jeżeli wynika to z przekonania, że prezentowana wiedza jest ogólnie dostępna, powinno to zostać zasygnalizowane w formie ogólnego przypisu umieszczonego np. przy tytule lub podtytule. Uwaga ta odnosi się do całości tekstu, zwłaszcza do części teoretycznej.

Rozdział drugi ujawnia bardzo dobrą orientację Autorki w tematyce kina światowego i iberyjskiego (historii filmu, jego transformacji, zmieniających się trendów, etc.). Ukazuje kino jako element propagandy rządów niedemokratycznych. Dużo miejsca poświęcone zostało kinematografii amerykańskiej, która, miała wpływ na rozwój sztuki filmowej w innych krajach. Jednak w mojej ocenie jest to ujęcie za szczegółowe. Byłabym zdania, aby je nieco skrócić, ponieważ informacje te rozsadzają zbyt wąskie ramy rozdziału. Sugerowałabym raczej położenie nacisku na bardziej syntetyczne oceny i podsumowania. Z kolei bardzo interesująco zostało naświetlone kino iberyjskie w dobie dyktatur gen. Franco i Salazara, kiedy to treści filmowe znajdowały się pod ścisłą kontrolą władzy, stanowiąc narzędzie manipulacji i indoktrynacji. Zjawisko skądinąd znane jest z terenu polskiego, doby PRL-u, gdy środki masowego przekazu były poddawane cenzurze, a płynący z nich przekaz przybierał formę metafor bezbłędnie odczytywanych przez odbiorców.

Obszerny rozdział trzeci poświęcony jest sportowi w kulturze masowej XX w. zwanym wiekiem sportu, z uwzględnieniem specyfiki futbolu iberyjskiego. Ciekawie został tu ujęty problem nierównego traktowania kobiet-piłkarek i mężczyzn-piłkarzy w ustrojach autorytarnych, na niekorzyść tych pierwszych oraz hiszpańsko-portugalskiej rywalizacji piłkarskiej w tym okresie.

W części metodologicznej Doktorantka umieszcza informacje, które jak już wspomniałam, w pewnym zakresie powinny znaleźć się we Wstępie. Są one bardzo rzeczowo określone i świadczą o profesjonalizmie Autorki, która w sposób kompetentny i szczerzy pisze m.in. o trudnościach napotkanych przy zbieraniu materiałów, ich analizowaniu i redagowaniu tekstu. Ten fragment pracy może okazać się przydatny osobom, które w przyszłości podejmą badania nad pokrewną problematyką.

Rozdziały od piątego do dziewiątego w większości zajmują omówienia i komentarze do wybranych filmów, zawierających wątki o tematyce okołofutbolowej. Doktorantka koncentruje się na bohaterach filmów (są nimi nie tylko piłkarze, ale także dziennikarze, technicy, biznesmeni i in.), na ich wyglądzie, osobowości, zachowaniu, kontaktach interpersonalnych, pozytywnej i negatywnej rywalizacji, używanym słownictwie, doświadczeniach życiowych, na przestrzeni, w jakiej działają (zawodowej, publicznej – sportowej i prywatnej). Interesująco przedstawia się tu wizerunek kobiet piłkarek, ukazanych jako istoty słabsze od mężczyzn i zależne od nich. Kobiety te równocześnie są gospodyniami domowymi (*amas de casa*), „aniołami ogniska domowego” (*ángeles del hogar*). Gdy próbują się wyemancypować, realizując swoje osobiste cele poza najbliższą rodziną, padają ofiarą ostrej krytyki. Autorka podkreśla, że taki właśnie model był zgodny z autorytarną i paternalistyczną ideologią gen. Franco i Salazara. Do ciekawych wniosków prowadzą rozważania wokół aspektów politycznych (np. lakoniczne nawiązania do tematyki związanej z Kościołem i religią, specyficzne ujęcia zagadnień dotyczących komunizmu i wydarzeń rozgrywających się w państwach bloku wschodniego). W tej części dysertacji mgr Olchówka pokazuje, że nie tylko potrafi dokonać trafnej selekcji filmów przeznaczonych do analizy, ale jest ich wnikliwym interpretatorem.

W Zakończeniu po raz kolejny Doktorantka potwierdza, że jest erudytką, szukającą oryginalnych ujęć i rozwiązań. Konkluzje z całości tekstu poprzedza cytatem z filmu *La Batalla del domingo* oraz egzemplifikacją treści tegoż dzieła, które, jak zauważa, znakomicie oddaje obraz futbolu w hiszpańskiej i portugalskiej kinematografii połowy XX w. Następnie przechodzi do odkrywczych wniosków ogólnych. Dowodzi, że reżimy dyktatorskie nie mają jednego, z góry ustalonego sposobu oddziaływania na społeczeństwo za pomocą środków masowego przekazu, w tym kina o tematyce sportowej (futbolowej). Jako przyczyny tego zjawiska w Hiszpanii i Portugalii upatruje m.in. w różnicach pomiędzy frankizmem i salazaryzmem oraz ogólnie w odmienności kulturowej, mentalnej, obyczajowej mieszkańców obu państw iberyjskich.

Nie ulega wątpliwości, że rozprawa ta jest pozycją w niejednym zakresie pionierską, bardzo samodzielna, napisaną barwnie i z pasją. Jeżeli po pewnych przeróbkach ukaże się drukiem, powinna być zauważona w środowisku badaczy hiszpańskiej i portugalskiej historii, futbolu, jak również przez szerokie grono czytelników zainteresowanych sztuką filmową, sportem oraz epoką gen. Franco i Salazara. Moim zdaniem w takiej monografii pożądane byłoby zamieszczenie materiału ilustracyjnego związanego z analizowanymi filmami oraz z postaciami (polityków, sportowców i in.) występującymi w tekście. Niewątpliwie przyczyni się to do uatrakcyjnienia książki, a zarazem podniesie jej wartość merytoryczną.

Pragnę podkreślić, że zainteresowania naukowe Doktorantki wykraczają poza tematykę omawianej dysertacji. Artykuły i recenzje książek, które opublikowała w latach 2013-2019 wskazują, że bliskie są jej również takie zagadnienia, jak Miguel Unamuno i modernizm, postać Sofii Casanovy Lutosławskiej, pierwszej Hiszpanki z polskim paszportem, kultura portugalska, literatura hiszpańska i iberoamerykańska, w tym paragwajska, stosunki portugalsko-hiszpańskie, historia Hiszpanii XX w. (II Republika, wojna domowa, rodzina hiszpańska w okresie dyktatury gen. Franco) i in.

Mgr Olchówka prowadzi aktywną działalność naukową i popularyzatorską w środowisku iberystycznym. Uczestniczyła w licznych konferencjach i seminariach naukowych w kraju i poza jego granicami (Coimbra, Lizbona, Brno), korzystała z programów Erasmus i stypendiów badawczych w Polsce, Hiszpanii i Portugalii. Brała również czynny udział w organizowaniu olimpiad językowych, sympozjów hispanistycznych, w pracach koła naukowego doktorantów Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego oraz w prowadzeniu stron internetowych macierzystej uczelni.

Biorąc pod uwagę wysoką jakość recenzowanej rozprawy oraz całokształt działalności naukowej, dydaktycznej i organizatorskiej mgr Olchówki, wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do dalszego postępowania przewidzianego w przewodzie doktorskim.

Kraków, 19. 11. 2020.

Barbara Obtułowicz

Barbara Obtułowicz